

Otto Manninen lüürikuna

Ajal, mil Eestis parajasti oli lõkkele löönd Noor-Eesti tormi ja tungi nooruslik „elutuli“, mille välismaiste õhutajate hulka näib esirinnas kuulund üliinimese kultust ja hinge suuri palanguid kuulutav Eino Leino, oli Soomes ärkamas hoopis teiselaadne luule. 1906 ilmus Veikko Antero Koskenniemi esimene melankoolne, harmooniline luuletiskogu, mis lennul võitis kõik meeled, võrgutades oma pehme muusikaga kriitilisimadki arvustajad. Ning juba aasta varem oli ilmud väliselt vähenõudlikum, kuid sisemiselt tihedam ja just seetõttu publiku vaimule võõram värsikogu, mille päälkirigi oli äärmiselt tagasihoidlik — Otto Mannise *Säkeitä* — esimene vihk *Värsse*. Täpsalt samal aastal, mil meil õieti algaski moodne kultuurielu, saavutasid soomlased värsikultuuri alal nii kõrge tipu, et nad seda hiljemgi enam õieti pole ületand, ning see sündis vaikselt ja pretensioonitult. Soome luule oli jõudnud küpsesse meheikka ega tarvitsend end maksma panna žestidega.

Mees, kellele Soome võlgneb selle eest tänu, oli tookord veel noor. Manninen oli alles kolmekümnekahe aastane. Kuid ta luule polnud enam nooruslik. Sellesse oli juba jälgi jätnud komplitseerit, nähtavasti raske hingeline areng, mida harva oli võimalik otseselt jälgida, kuid mille kajastusi oli igas värsis. Kuski ei olnud oma hingeuste vallalepaiskamist — kuid just läbi esitusviisi vähesõnalise küpsuse oli tunda vaimset ja hingelist ajalugu. Teravalt ja hergalt end kuulatlev inimene oli suutnud oma elamused nii täiuslikult objektivveerida, et neisse polnud jäänd vähimatki härdameelsust, kuid seda selgemalt kõneles sellest kristalliseerund kunstist tundlik, tugev, varjundirohke, sirgejooneline isiksus, keda süngus polnud sulatand sentimentaalseks ega painutand nõrgaks.

Soomes oli tookord veel kaunis üldiselt valitsemas „lahedasõnaline“, lai, laulev toon, mis ei pretendeerind täpsale väljendusele ega tunde süvenevusele, vaid püüdis lugejaid vallutada rünnakul, puistates riime ja alliteratsioone — sageli kulunud — nõrgemate, pääliskaudsemategi tundeliigutuste puhul. Helisteti veel kaunis palju „kannelt“, tunti end „laulikuina“, suurlauliku Eino Leino eeskujul, kes ise polnud liigse sõnaohtruse patust vaba, kuid kel oli inspiratsiooni hetki, mida teistel kellelgi polnud ligikaudugi samal määral oma kardetava sujuvuse hüvitamiseks. Keskendumise voorust polnud

veel õpit, ei katsut vaadelda maailma ja ennast sügavamale tungiva pilguga. Ei osat selletõttu täpsamalt näha ka omas keeles peituvaid intiimsemaid tendentse ja arenemisvõimalusi, vaid lootuses „jumalikele väljatustele“, mis valituimailegi tulevad vaid harva, anduti üld-sõnalisele paatosele ja pinnalisele tundehardusele. Säälg, kus tugevat tunnet oli olemas, näiteks, tol ajal juba esinend Onerval, kippusid liiga suured sõnad varjama tunnetuse ehtsust.

Sellele suunale ei võind olla teravamast vastandit kui Mannise lüürika. Väikene *Värsside* vihk sisaldas kõik, mida autor oma umbes kümneaastasest toodangust soovis säilitada. Juba oma lühiduselt hakkas see luule otsekohe silma. Kogu raamatus esines ainult üks vähegi pikem pala. Sagedasti piirdus autor kaheteistkümne, vahel kuue, vahel isegi nelja reaga — kuid pea alati väljendas ta meeleolu põhjani, ja paljudel puhkudel ta esitas *in nuce* terve ilmavaate, terve inimese, terve inimsaatus. Lakoonilisv oli nii suur, et see vahel viis tumeduseni vähemalt mõttelise sisu suhtes, kuigi vähegi tähelik silm ka siis oleks pidand juba tundetoonistki märkama, et polnud tegemist juhuslike väljatustega, vaid et luuletaja oli sageli värssidesse kinnistand oma põhiolemuse. Diskreetne viis, mil see sündis, ei olnud määrat suurte hulkade aistidele. See, mis autor enesest esile tõi, oli enamasti nii peen ja jämedama puudutuse puhul hajuv, et tuimemad meeled ei osand sellesse üldse reageerida — sellest hoolimata, et kõige hääbuva all oli haruldaselt ehe, kujunend isiksus. Et see tee ei vii populaarsusele, seda nägid tähelepanelikumad arvustajad tookord kohe, ning isegi nüüd, pärast seda kui Manninen endale oma meistritõlgetega on hankind otse rahvusliku suurmehe nime, pole ta kuulsus veel tunduvalt tagasi mõjund ta luuletiste menusse. Alles üsna äsja on tarvilikuks osutund Mannise esimeste, kirjandusloos juba klassiliseks tunnustet värsikogude uus trükk, samal ajal kui Koskenniemi oma *Vaikuse häältega* pühitseb rökkavaid publikutriumfe. Mannise peen vaim on jäändki vaid üksikuile ligipäästavaks. Isegi esseistid on temast vähe hoolind — võib-olla sellepärast, et tema luules on vähem dekoratiivseid äärjooni, vähem ainet akadeemiliseks *causerie*'ks kui mõne muu omas. Temast kirjutada ei ole kerge ülesanne, sest rohkem kui teistel poetidel peitub tema tõeline olemus ridade vahel. Ka deklamatsioon — see Soomes nii laiast harrastet kunst — ei ole võtund Mannist sama heldinult oma tiiva alla nagu Koskenniemi või Eino Leino toodangu, vist päämiselt sellepärast, et soomlaste dramaatiline, suurtele saalidele muganev deklameerimisviis ei ole sobiv värssidele, milles *imponderabilia* kaaluvad nii palju kui temal. Iga liialdet rõhk, iga tugevam häälētōus rikub selle mehe sõnade veetlust, kes ise väidab, et

„suurim žest jääb tegematuks,
väikseim pole— väike muie“.

*

Lugedes *Säkeitä I* valdab lugejat mingi erisugune intiimsuse tunne — intiimsuse, mitte tundeharduse. On, kui vaatleksid näiliselt rahulikkude, kuid liigutet silmade vaadet — kuigi need silmad järgmisel hetkel võivad olla teravalt iroonilised. Mõju igatahes näib otse-

kui väljuvat enam silmadest kui sõnadest. Retoorika selleni ei küüni. See pole ühtlasi mitte ainult „elevus“, ainult „meeleolu“, vaid midagi rohkemat. See on osasaamine teise isiksuse olemuslikust põhjast, selle nägemusest, tunnetest, eetilistest tahtest ja intellektist. Mannisel on kõik need elemendid orgaaniliselt sõnastund ja rütmistund. Et ta küünib kinni püüdma haihtuvaimadki tundeväringud, seda tõestab „Möödunud päev“; et ta suudab luua klassiliselt kirkaid, aga ühtlasi romantiliselt igatsuslikke sõna- ja kõlameale, seda näitavad oma laitmatu ilus tõlkimatud „Luiged“. Mõlemate tagapõhjas elab mitte ainult elutunne, vaid ka mõtleval inimene, kes selle asemel, et anda mõistelisi valemeid, joonistab pildi, milles mõte on varjul. Mõtlikkust ja väga iseloomukat, heroismile lähenevat eetilist suhtumust väljendavad näiteks „Rünnak“, „Sõetuli“ ja „Rikas mees“. Peenim ironia, vaevalt varjat, väga kibe sarkasm otsivad ikka taas sõnastust. „Tõde“, „Vähendõudlikkus“, „Ita plaudite“ on epigrammaatilisel teritet lõikavad, kuid säälsamas ka tundeelu põhilähetest tõusvad luuletised, millele võrdseid annab otsida. „Veet viihtyy“ on mõtte, süvenend tunde ja seletet sisenägemuse toode, mis oma raskesti kirjeldetavas kokkusurutuses ja selguses tõuseb harduseni, mille hõõgus meenutab Nietzsche „Joo bund laulu“. Nagu harva kirjanduses, eriti ajal, mil need värsid ilmusid, on sisemiselt selgund, palju ja rasket läbi eland inimese kõik vaimsed võimed ühinend luuleliseks loomistööks.

Üle Mannise meeoleude ujub sageli mingi hämar loor. See ei ole udususe, vaid endasse sulguva, enda olemusse süveneva mõtluse hämarik. Need on üksiklase reageeringud — mitte hetke muljetesse, vaid kestvamatesse elamustesse. Manninen on seda luuletajatüüpi, mida kirjeldab T. S. Eliot, väites, et tõeline poeet ei tooda lakkamatult luulet või selle surrogaati, vaid ootab tunnete ja mõtete kuhjumist ja alateadlikku kujunemist, kuni viimaks täieliku valmimise tunnil algab lõplik sünnitusprotsess, tuues ilmale tervet arenemisjärku kehastava luuletise. Neli kuni viis luuletist aastas — keskmine määr Mannise esimesel loomisperioodil — on näiliselt väga väike arv, aga kui nad on nii esindavad nagu Mannisel, on see enam kui mõne Larin Kyösti pilav, mänglev rikkus. On raske Mannise esikkogustki leida värse, mis nägemusliku pinna taha osutavaina poleks sümboliseelt süvendet. On sama raske leida kergemeelset, pääliskaudset sümboliseerimist. Harilikult tema luuletised kasvavad mingist muljest, mingist kergnagi tunduvast impressioonist ikka tihedamaks, ikka tunde- ja mõtteküllasemaks, lõppedes kas viitega avarale väljavaatele, suure süüvimisega, või tugeva loogilise punktiga. Nende hingelise energia sisaldus võib kasvada nagu laviin — laviin, mis mõnikord mahub kuude reasse, nagu „Veet viihtyy“.

Säkeitä I proloogiks on „Möödunud päev“, mille kaduvikutusk annabki kogule tema iseloomustava noodi. Peagu kõik on melankoolia loorit. Kuid oleks ekslik oletada, et Mannise elutunne kas või tollal varaselgi astmel oleks piirdund alistuva nukrameelsusega. Manninen on resigneerit, kuid mitte nõrga unistaja moodi. Ta on pettund, kuid ta jääb nõudlikuks maailma, kõigepäält aga iseenda vastu. Ta on endas arendand stooiku ja spartalase voorusi. Kuidas seda mõista, seda näitavad selgesti tema enda luuletised „Spartatar“ ja „Sparta-

lainen“. Sparta tütarlaps ohverdetakse ta liiga haprate unelmate pärast, mis kardavad halla hammast ega luba tal harjuda mõõgapära karmi reaalsusega. Spartalane, kelle sisikonda rebane juba on läbi närimas, on just siis oma „imelikult oivalise“ tuju tipul. Manninen on ilmsesti ise see „rikas mees“, kel „on küllalt, kes annab ega palu, kes õnnistab ja tänab riisujat, kes külvab, kuid ei nõua lõikust, kes surub huuled tugevasti kokku, et sõna ei tooks ilmsiks põrgut, mille rikka mehe janu on sigitand ta enda rinda“. See on enesevõitmise ilma-vaade, kuid, nagu näeme, mitte a i n u l t enesevõitmise, vaid ka andmise. Väiklane enesäilitustung ainult endasäilituse pärast, odav kauplemine eluga näib selt vaatekohalt sama hukkamõistetav nagu õõnes paatos. Elult ei saa midagi muidu. Kui nõutakse kallist hinda, tuleb see hind maksta. Need viletsad, kes tingivad ja riidlevad „õnne poe“ ees, ei saagi oma saatuselt muud kui mõne „armetu naela või loe“:

„Elu aga käia komberdab,
ei tüdi tüütust trallist.
Ükski ei kuhja lauale kulda,
kõlavat, kirkast ja kallist.
Kuldaväärt kaupa kullaga maksuma
ei tule pillajapoega,

ihnsad ei ütle: „Helenda, päev!
Muusik, löö reipama moega!“
Ükski ei ütle: „Las vahutab karik!
Kartus on narride komme!
Täna me otsal uhkeldab pärg,
usside hoida me homme!“

See luuletis — üks neid väheseid, kus Manninen tarvitab soome uema rahvalaulu vabalt löövaid takte — kajastab muide sügavat sümpaatiat, mida ta tundis einoleinolikult geniaalsete (mitte geniaalitsete) enesepõletajate vastu, nende iseloomude vastu, kes oma talitsematus jõus *Helgaviiside* Ylermi sarnaselt uhmlevad surma ja põrgut. Manninen oli ise ilmsesti harjund „kalli eest kallist hinda maksuma“, kuid see, mis ta lunastas kogu enda olemust pandiks andes, polnud trotslik, tormlev laul ega joovastus, vaid raske enesetunnetus. Ta on neid, kel vabastavad sõnad nähtavasti pääsevad vaid harva keelele, ja ka siis vaid vihjamisi. Näib olevat midagi autobiograafilist luuletises „Sunnitöolisest“ — tollest jultunust, kes keset maske julgeb näidata oma tõelise näo, rikkudes elu tasast, tuttavat takti, kuid kes siis sandiks lastuna pannakse uuesti kogu eluks raudu. Toa hämaruses üksiku kaminaleegi võitlust vaadeldes laulab luuletaja seda meeldesööbuvama hümmi sellele „päikese ja tähtede muinasloole“, mille kirkalt lõkatav tuli elab läbi enne lõplikku kustumist. Kustumine on kindel, kuid see ei vähenda leegitsemishetkedele väärtust, mille läbi elu alles saabki eluks. Elu ei andesta oma paremate andide hülgamist, vaid tõrkujad, kes ei võta neid talt vastu, mõistetakse kannatama „sambapühakute pühadust“ — „janu kesk viljatu liivakõrve hõõgust“. Ning sellele karistusele mõistetule on keelat otseselt väljendada oma loobumuse piina. Ainult harva tohivad nad lausuda mõne kaudse, kuid haarava sõna. Sarnastest sõnadest päämiselt moodustu- vadki Mannise varasemad luuletised.

Väga vähe on tolelaegsel Mannisel vabastava rõõmu momente. Harilikult ta tunneb, et ka siis, kui ta vaim saab tiivad alla, pole pettumusest pääsu — et see, mida otsid, lendab uduses õhus siiski hingest mööda. Ta maalib musikaalsetes värssides järvel ujuvate luikede rahulikku ilu, kes päikesepäevade möödumisel tiiblevad valemamaile maadele, jättes hanguvale veele vaid hetkelise valge peegelpildi. Või

ta kirjutab kõlaliselts kaasakiskuva luuletise langevast sõdurist, kes näeb, kuidas ründavad kaaslased vallutavad „pilvedesse joonduvad kindlused“ — „pilviin piirtuväiset linnat“.

Eriline koht kuulub *Säkeitä I* armastuslauludele — harvadele ja lühikestele, kuid omal viisil ainulaadsetele. Need on kõik loobumuse luuletised, kuid selle loobumuse kirkastav mehisus ja diskreetsus leiab võrdset ainult sarnastes väikestes suurteostes nagu Robert Browningi *The Lost Mistress*. See avab meile Mannise sisima olemuse — rikka, kuid kinnise, sügava, kuid vaid raskesti avaneva, siis aga veenvusega ja vaigse põlevusega, mis kergesti ei unune.

*

Viis aastat pääle esikkogu, a. 1910, ilmus Manniselt teine, seekord suhteliselt suuremat toodangut esindav vihik *Säkeitä II* — kokku nelikümmend luuletist, seega aasta kohta endise nelja-viie asemel kaheksa. Tema luule põhilaad pole selles kogus muutunud — see on sama vähesõnaline ja süvenev, kuid päiksehetki on suhteliselt rohkem. Leidub terve sari luuletisi, mille soojus ei ole enam seot resignatsioonitundega. Siingi armastab Manninen kõnelda sümbolite kaudu, kuid need on eriti läbipaistvad. Mingi eriline lihtsus, ja märglevus, mingi peagu lihtmeelne selgus näitab, et siin mõnikord võib kõnelda vahenditute tundepuhangutest. Nõtke, hüplev graatsia luuletises „Uus laul“, soome rahvalaulu peenimad varjundid „Linnus“, rahvapäraselt konkreetne sümboolika „Kangast kuduvas neius“ väljendavad kõik Mannisel seni harva esinend idüllilist suhtumust ellu, vaikset mõlgutlemist elu sedapuhku meelepäraste nähete ees, tasast andumust südantkarastavale tõelisusele. Läbi ja läbi idüll on „Kuldne kepp“ — laul väikesest magavast Anterost, millest peagu jääb mulje, kui poleks autor kunagi heidelnud ega resigneerund.

Need luuletised on kõik omaviisi võluvad, kuid Mannise sügavaimat omapära nad siiski veel ei väljenda. Selle leidmiseks tuleb taas pöörduda raskemeelsemate värsside poole. „Öö tuul“ („Yön tuuli“) on sarja päälkirjaks, millesse on koondet Mannise isikliku melankoolia intiimseimaid väljendeid. Selles leidub mõningaid teda ilmsesti sageli painand kõledustunde kõnekaimaid kajastusi. „Jäljetu“ räägib mehest, kes juba elades on surnud — kes iseennast vaatleb otsekui oma hauasammast. Elu, mis vajub liivana jalge alt, mille mälestused on kõik otsekui teisest olemasolust pärit, milles valitseb hinge jäätav võõrdumuse tunne, on selles sõnastund lakooniliselt ja isesuguse haaravusega. „Sensitiva“ näitab, kuivõrra Mannise eelmises kogus väljendat spartalikkus on tugeva, peagu meelegeitliku tahtepingutuse tulemus, ja tõestab, et selle taga peitub äärmiselt tundlik, kergesti ja sügavalt haavuv hing, „hellem kui haava leht“. „Danse macabre“ on kõige pettumuse ja sünguse teravalt sümboliseeriv kokkuvõtt. „Kuu sirp“ arendab tavalisest võrdkujust apokalüptiliselt mõjuva kohtunägemuse. Pehmem, kuid mitte vähem pessimistlik on paitavarütmiline, lohutu „Sügisõhtu laul“, üks Mannise kunsti harmoonilisimaid, küpsimaid, aga ühtlasi nukraimaid saavutisi. Loodusest leiab eksleja siiski veel pelgupaiga, ning mõnel erandlikul hetkel võib ta oma põgenemi-

sest metsade hõlma laulda hardal lihtsusel, mis otse meenutab meie Juhan Liivi, nagu „Väikeses teerajas“:

„Tääll' on pääsinpaikka,
täällä lämpenet,
missään, missään vaikka
muuall' enää et.“

(„Siin on pelgupaik, siin saad sooja, kuigi enam mitte kuski, kuski mujal.“)

Sellaseile hardund pihtimusile vaatamata lõpeb see kiri uhmlava väljakutsega lamedalt eluröömsale välisilmale. Neile algajaile, kes võistlevad maise menu laval, põristades eluturul trummi, võib luuletaja üleolevalt tähendada, sarnaste Aleksandrikestes eas „ta olevat juba kaotand maailmu“. Nende kaotet maailmade teadvus inspireeribki teemale ta parimad ja süvenenuimad read.

Kuid kaduviku tunne ei murra poeedi eetilist tahtet. See enda hinge erandlikult peen vaatleja ei ole siiski sulgund oma mina nõia-ringi, vaid oskab kaasakiskuvalt ja sageli sügavalt laulda ihadest, mis viivad üle igasuguse isiklikkuse. Klassilise jõu ja selgusega ilmneb ta põhjamaine, soomelik, kuid üldinimlikuks hoognend ehitamistahet pikemas luuletises „Kiusaja“, milles „mere punase teed, vere punase teed“ otsustavalt eelistetakse vagadust teesklevale äbarikumeelsusele. See nägemuslik poem, milles Koskenniemi aateluule parimad omadused esinevad tihedamal, võimsamal kujul, on programmaatilisimaid Mannise toodangus. „Mun on määrani viljellä Maa“ on veendumus, mis Mannisel näib olevat võimaldand edasi teotseda ta elutunde suure sünguse kiuste. Ning ainulaadse jõuga väljendub ta ohverdumis- ja võitlustahet, ta vankumatu aatetugevus haruldaselt ehedastruktuurilises, löövas sõjakutses „Ken?“, mida lugedes tulevad meelde Shelley „Hellase“ parimad kohad. See on luuletis, mille värssid on nagu relvade klirisev metall. Värss on sama raudne nagu meelsus, ja mõlemaist tuiskab sädemeid. Siin alles selgub, kui palju tulvavat tarmu peitub selles tavaliselt nii diskreetses autoris — tarmu, mis puhkeb esile siis, kui „hetki Hellaan“ — „Hellase hetk“ — saabub tolele suuremale tervikule, millega seotuks ta end tunneb nii elus kui hävingus.

Tervelt viisteist aastat kulub, ennekuigi Manninen uuesti esineb luuletiskoguga. See ei ole üllatav, sest need aastad on pühendet tegevusele, milles ta on korda saatnud rohkem kui ükski teine tema kaasmaalane — maailmakirjanduse suurimate mälestusmärkide ümbervalamisele soomekeelsetesse värssidesse. Juba varem oli ta sellel alal tõusnud esimesele kohale omal maal. Runebergi, Molière'i, Ibseni, Topeliuse, Heine ja teiste parimate saavutiste hiilgava soomendajana oli Manninen üha teritand oma värssrelva, vallutades soome keelele aina uusi maid juurde. Eriti Ibseni *Peer Gynti* tõlkijana oli ta tõestand oma võistlusvõimet ühe lakoonilisima ja teravasõnalisima autoriga, keda uuem aeg tunneb. Võrrelduna kas või kuulsa sõnavirtuosi Christian Morgensterni saksakeelse tõlkega üllatab soomekeelne *Peer Gynt* oma suurema rütmikusega ja laulvusega, ilma et väljenduse intellektuaalne vahedajoonelisev oleks selle all põrmugi kannatand. Nüüd hakkab Manninen soomendama Homerost. Ta täpsustab selleks otstarbeks soome keeles juba ammu tarvitusel olnud kvantitatiivse

heksameetri, vältides diletantlikke kompromisse rõhulise värsi printsiibiga ja luues vormi, mis kõlaliselt ilult ja rütmiliselt vahelduvuselt võib võistelda algupärandiga. Soome järgsilpide pikad vokaalid võimaldavad tal meetodi tarvitamist, mille rakendamiseks meie keeles ei tundu olevat mingeid väljavaateid. Tulemus mõjub vähemalt eestlasele pimestavalt. Soome *Iiase* voogav hoog, *Odüsseia* värvikas lainlemine rõõmustavad esteetilist meelt samal määral nagu Chapmani Homeros rõõmustas John Keatsi. Selle töö kõrval on Manninen suutnud sama aja jooksul teha veel mõndagi muud, m. s. tõlkida saksa keelde valiku soome lüürikat, mis oma uuel kujul sageli, kuigi mitte alati mõjub algupärandite täie ehtsusega. Just need tõlked keeles, mis ei ole Mannisele olnud maast madalast omane, tõestavad selle mehe võimet differentseerunimaks keeleliseks järgielamuseks ja nõudlikemaikski intellektuaalseiks pingutusiks. Ka läbi saksa keele tunneb kõikjal tema peenekoelist vaimu. Need ei ole kobavad katsed, vaid mõnikord meistersaavutised täis hergimat keeletunnet.

Kui 1925. a. ilmub Mannise kolmas ja seni viimane värsivihk *Virrantyven*, siis näeb selgesti, et autor ei ole enam endine. Ta kunst ja iseloom on arenend otsesuunas, kuid suure ajavahemiku kestes on sündind olulisi muutusi. Oleks otsekui tunda, et Manninen on kümneid aastaid eland Homerosel seltsis. Hellase päike on toond ühetasasemat soojust, põhjamaalase tung lõuna hellitavamasse ilmastikku näib teataval määral rahuldet *Iiase* ja *Odüsseia* kaudu, igatsuslik „romantiline“ meeleolu esineb vaid paiguti, andes harilikult maad soojemale hilissuvisele elevusele. Muidugi helisevad endised noodid veel edasi, kuid sordiini all, vaiksemalt, pigemini mineviku järelkajadena kui painava oleviku pääletungiva viisina. Veel mõlgutleb Manninen „Metsa kalmistus“ üksinduses hukkuva metslooma sünet saatust, kuid lepitavalt kuldab sellegi nukrust kõiketasandava looduse hääks-tegev paiste. Nooltest veristetuna langend laanekuninga põrmust kasvab lilli, mille kirkus hurmab inimeste tüdart, „naishaldja sõsarat“, kes aimamata, et on metsa kalmistus, vaatleb üksildase laanenurga haruldast, südameverest võrsund ilu. Luuletiskogu proloogi moodustavast tiitelpalas peegeldub eriti selgesti see sügiseelne vaikne kuma, mida näeb peagu kogu raamatus. Autor on teadlik, et see küpse rahulduse ja vaatluse aeg ei või kesta väga kaua, aga ta andub selle võlule, võrreldes selle helki lainete pinnal nähtuva suurte „kuldkroonipäade“ — vaikselt noogutavate lillede peegelpildiga. Soome lühikesest suvestki ta leiab Hellase võlu taolist hõõguvat ilu, Aphrodite õnnistust laotuse tippe taotleva Heliose tõlla kiirgel. Ta võib isegi sattuda kergemeel- sisse tujju, kui kevadveed murravad jääkatte ja hiirekõrvul puud an- navad uue elustumise märku: „kõik kanged foliandid on kaugele, kau- gele hääbund, kadund on härrad Hegelid ja Kantid, ainult heledad kevadveed helisevad.“

Kui vaadelda näiteks Mannise sulest tulnud soomekeelset Goethe luule valikut, siis paistab silma, kuidas ta üldiselt väldib saksa suur- meistri süngemaid eneseavaldusi ja kui meeeldi ta tõlgib tema õpet- likke, tasakaalulisi aforisme ja mõtisklusi. Mannises endas on aega- pidi arenend mingi samalaadne vanameisterlik suhtumus maailma. Temagi õpetab nüüd häälemeel, kombineerides näiteks loomade valme,

mil on oma vägagi kindel moraal. Kuid need didaktilised luuletised on väga individuaalset laadi. Neis on aktuaalsust, rabavust, ja neis ilmnevale suurele, klassilisele enesedistsipliinile vaatamata mõnikord ka väga palju sappi, eriti kui jutt on šovinistlikust militarismist, nagu „Pühas sõjas“, või rasvasest vilisterlikkusest, nagu „Jääpardi ja sõtka“ kahekõnes. Tugeva paatoseni tõuseb satiir „Korstnapühkijais“ — loos neist, kelle vaevast oleneb kamina ees istujate vatsakas mugavus. Ning ironia teravus ja vormi virtuooslikkus liituvad ületamatuks pilkepildiks luuletises nohisevast ja tasahiljukesi ronivast „Rahumehest“, kompromisse tegevast, aeglasest, kuid järjekindlast karjääristist, kes kindlustab endale tülitamata ahjutaguse paradiisi.

Rohkem kui Eestis harrastetakse Soomes luuletiste kirjutamist pidulikeks tähtpäeviks. Nagu igalpool maailmas, ja viimasel ajal meil, põhjustab see traditsioon sääli paljude värsside ilmumist, mida hoopis meelsamini oleks näind surevat pidupuhuga, mille igavaks tegemiseks nad olid määrat. Manninen on neid üsna väheseid luuletajaid, kes on otseselt lood selle kuritarvitet žanri tõstmiseks kõrge taide tasemele. Ta terav, kultuurne intellekt, ta painduv, täpsalt ja värvikalt formuleeriv keel, ta võime vaadata asjadele südamesse ja nende olemust sõnastada ülevas, juhuslikkusest puhastet vormis, ning suur oskus igal puhul leida uus, individuaalne laad ja vaatekoht tõestusid juba meil seni mainimata jäänd selleliigilistes palades, millest moodustub *Säkeitä II* lõpposa. Nende luuletiste tihedus on sellane, et mõnigi neis mõndit väljend on jäänd soome keele püsivasse tsitaatidevarasse. Sama peab paika *Virrantlyven* teise poole rohkete pühendusluuletiste suhtes. Tuleb nõustuda arvustajatega, kes loevad mõnda siin esinevat luuletist Mannise loomingu tippsaavutiste hulka. „Huokaavat korvet“ oma laialt veereva pühalikkusega ja jõuga, „Tuli tutkijan akkunasta“ oma antiikse õilsusega on sellastele väidetele kaaluvaks tõestusmaterjaliks. Mannise lai, süvenend humanism, tema siirad ja avarad sümpaatiad, tema kristalne inimsus väljenduvad neis suure veenvusega. Ta on neid idealiste, kes ei tee fraase, vaid sõnastavad läbitunt tõekspidamisi, inspireerudes neist teisigi kaasahaaravaks luuleks.

Stiiliuurijale pakuvad Mannise värsid vist veel kauaks ajaks tänuväärset ainet. Tõsi küll, tema laadi esialgset arengut on raske jälgida. Prof. J. Hollo on juhtind tähelepanu sellele veatule täiusele, sellele vormilisele täisküpsusele, millega Manninen esineb juba oma esimeses kogus. See sunniks peagu kõnelema mingisugusest vaimsest „parthenogenesisest“, kui instinkt ei tõukaks oletama suuri heitlusi vormi ja sisuga, mida ainult autori erakordse enesearenevamisvõime ja -tahte tõttu pole kunagi last lugeja silma puutuda. Seda oletust näib m. s. tõestavat ka hool, millega Manninen oma tõlgete uutes trükides tüürib täiuslikuma sõnastuse poole. Aga olgu tema luuletiste sünniga kuidas on —missuguseid võite ei pühitse neis poeedi taie! Vorm on küll alati teht olenevaks sisust, seega pole kuski võimalust ega kiusatust kõnelda virtuooslemisest, kuid värsid ei kõlise, vaid helisevad puhta melodiana. Riimid on valit tundlikema vaistuga, alliteratsioonid, foneetiline instrumentatsioon on täiusele enamasti nii lähedal kui võimalik kujutella. Sääljuures ei ole stroofivormide ja meetrumi vahelduvus suur, kuid siserütm on igakord nii individuaalne

ja üldmeeolust lähtuv, et korduvuse muljet tekib vaevalt kunagi. Ilmne, kuigi end päälesurumatu sisuline loogika, orgaaniline, teemidele vastav kompositsioon, psühholoogiliste nüansside rikkus ja täitematerjali puudumine võimaldavad Mannisele väliselt tagasihoidlike vahenditega saavutada muljete tiheduse ja vaheldusrikkuse, mida ei suudaks ületada toretseivaimgi meetriline orkestratsioon. Kes-teab mitmenda lugemise järgi jääb neisse luuletistesse siiski veel vormilisi, puhtväljenduslikke hõrkusi, mis mõjuvad üllatusena ja uudisena. Ning mis pääasi — need kõik on sisimas seoses meeolu ja mõttega, millele pääsed seda lähemale, mida enam süvened sellesse võlut vormide riiki.

Ometigi on Mannisele ette heidet tema luule liigset keerulisvve ja raskust. Samasuguseid etteheiteid on teht mitmelegi meistrile — kõige suuremaist näiteks Miltonile. Nagu viimase puhul, võib ka soomlase kohta öelda, et takistusi mõistmiseks teeb ainult tema harukordne sisukus, harjumus ruumi viimseni kasutada ja iga viimane kui pilu ja pragu täita helkiva kallismetalliga. Paljaid üleminekuvormeleid, ebailmekaid värssse, šabloonsusi on Mannise luules äärmiselt raske leida. Luuletise pääidee või -impulss annab vormi ja sisu igale värsimolekulile, tehes ta ühtlase terviku eluliseks osaks. Hiilgavalt on Mannisel arenend rütmiline instinkt. Ta asetab sõna sellesse kohta, mis talle kuulub ta loomuliku kaalu tõttu taoteldavas üldmuljes. Sääljuures autor muudab, nagu meil eriti Suits, väga sagedasti tavalist sõnajärjestust nõtkema ja kontsentreerituma üldliikumuse teostamiseks. Tema peenelt läbimõeld ja läbitunt süntaks on väga isikupärast laadi, kuid see on lähimalt seot emotsionaalse rütmiga. Nii tihedalt koospüsivaid värssse nagu Mannise omad leiab ainult väga suurtel stiilimeistritel.

Võimalus Mannise vormist ikka uut ja uut leida, annab ta toodangule erisuguse intellektuaalse veetluse. Kuid vähemalt sama kütkestav on sisuline ja meeoluline külg. Tugevaimad „romantilised“ tunnedeuiked on püüt klassiliselt kindlapiirdelisse, lakooniliselt ekspressiivsesse vormi ja kaevuvad teravalt mällu. Tark, palju kogend, oma herkuse tõttu vist mõndagi kannatand isiksus on enese kogu täiega pannud luulesse, mis ei karju ega halise, vaid annab aimata tagapõhju. Kõik detailid — pildid, rütmid, kõlamaalid, mõtted — viivad isiksuse emotsionaalsesse ja eetilisse keskusse, kelle sarnaseid meie pääliskaudsusse kalduv aeg toodab ainult harva ja kelle võlu alla satudes tunned vastustamatut tungi puurduda sellesse ikka kaugemale, kuni on saavutat lähim kontakt ühe nüüdisaja kultuurseima, ehedaima ja diskreetseima vaimuga, kellega nende ridade kirjutajal on olnud nauding kokku puutuda.

Ex lib. univ. Tart.

Luuletisi

Söetuli

*Hõögust, suitsu, söestund halge:
haiget hallust tuimalt tuhmleb,
aga tulihammas — valge
viskuv leek — veel helkjalt uhmleb.*

*Hetk täis lõkatuse lummust —
ime, mida süda nälgib.
Meel täis unelevat tummust
kolde sangarvõitlust jälgib.*

*Ripsmesiid su pilku katab,
uurimatut ulma järgid,
näed, kuis kuju kuju atab —
tule sünged surmamärgid.*

*Löö, mu loit, löö leegiviirge
uhkeim hoop öö taarna poole.
Oled päikese ja kiirge
uljast ulma eland. Koole.*

Luiged

*Tasa järvel liugles neid rida
nagu lõmmelehtede kee,
kui löi hõöguma lainete süda
ja päev oli noor üle vee.*

*Lumikaelte uhketest kaartest
lõi vetesse hõbelev viir.
Meel ulmles neil kaugetest saartest,
rinnal koidu kuninglik kiir.*

*Ainult harva õndsalik hõla
neil lauludeks puhkevat näis:
veed võtsid ja kandsid neilt kõla,
mis oli nii aimusi täis*

*nagu kauge kabeli kellu
oleks kuulda metsasel maal;
see vaibus vee värahtellu
nagu õrn ja kaduv koraal. —*

Aga suur oli päevade kiirus,
suve kiirgused kustusid pea.
Õisvalgeina sõudsid nad tiirus
üle voogude vilkuva rea.

Ning kui suvest vaid mälestus säilind,
said liuglejad lennuhoo —
ulmad valged, mis lainetel häilind,
laulvad lilled vaikiva voo.

Nad viis lõunasse tiibade kangus:
vaid viivu veel tundus, kui näeks
nende peegeldust vesi, mis hangus
ju talviseks tarretuks jääks.

Kuu sirp

Nüüd hõljub hele
kuu sirp pääl lahe;
pea viljadele
ta viskub, vahe.

Sest ees on lõikus,
ees aruanne,
hirm, hurm ja võikus,
suur trööst ja vanne.

Näe, pikka tiirleb
öö sünges foonis
ja kirkalt kiirleb
kui tulejoonis.

Tund kaame, kale
vaeb terad, kõlud
ja tõe ja vale —
oo sünged võlud!

Kui aimust uhjuks,
nii ootel sarad,
et väljult kuhjuks
maa viljavarad.

Nii üle lahe
sädeleb hilju
sirp valge, vahe
ja valvab vilju.

Palju

Mõndki mõtles võõramaine,
õine mees, kui öösse kulges:
Täna sind, sa kiirgav naine,
täht, kes julgust anda julges.

Täna sind, oo pühapäine
kellahääl mu hinges hallis,
õrn ja soe, kui süda jäine,
hõng nii hommikvärskelt kallis.

Kuldne piird mu pääl, kui pime,
põhjatütar, õhtuneitsit,
kurba ellu helkind ime,
oo mu leek, kes leegi heitsid.

*Must mu öö, mu tee täis raskust,
rusuv lein mul rännusauaks,
arvama jäin silme askust
liiga kaunist liiga kauaks.*

*Sügav see, mis seest ei lähe:
põhjatuma tunde palang;
saatussunni tüüne tähe
kiirest kiirgub öine alang.*

*Ees viib tee täis orjaandi
kurbusesse, kehvusesse:
ent ma tänan sind, et pandi
minu saatus tähtedesse.*

Jta plaudite

*Suruda võib laulu riimi
sünguse, mis hinge sulet,
võib ka tumma pantomiimi
panna tunde tummad tuled.*

*Histriooni huilgav paatos,
lapit kontsaga koturnid —
neis on heeros, Herostratos,
tempel, templi teotet urnid.*

*Hüple või loe hüpped patuks —
maa all siiski säng su luie.
Suurim žest jääb tegematuks,
väikseim pole — väike muie.*

Tõlkind Ants Oras

A-1329